

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΓΕΝΙΚΑ

Το δικηγορικό απόρρητο μπορεί να ενταχθεί στην ευρύτερη κατηγορία του επαγγελματικού απορρήτου. Διαφοροποιείται, όμως, από αυτό λόγω της ειδικότερης επιρροής που ασκεί στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης. Χωρίς αυτό το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης δε θα ήταν τόσο αποτελεσματικό, γι' αυτό έχει δημιουργηθεί ένας σημαντικός αριθμός διατάξεων νόμων όπου προστατεύεται και ρυθμίζεται το δικηγορικό απόρρητο.

Σπουδαιότερη ίσως έκφανση του δικηγορικού απορρήτου αποτελεί η αδυναμία του δικηγόρου να συντελεί με τη μαρτυρική του κατάθεση στην εύρεση της δικαστικής αλήθειας¹. Το δικηγορικό απόρρητο έχει τριπλή σημασία καθώς: Πρώτον, αποτελεί ένα επαγγελματικό προνόμιο, δεύτερον, ένα θεσμό δημοσίας τάξεως και τρίτον, ένα θεσμό προστατευτικό του ιδιωτικού συμφέροντος. Ως επαγγελματικό προνόμιο, παρέχει τη δυνατότητα στο συνήγορο να εκπροσωπεί κάθε πλευρά της υποθέσεως, έχοντας αποστασιοποιηθεί από τα πραγματικά περιστατικά και συντελεί στη διαφύλαξη της αξιοπρέπειας του επαγγέλματος. Ως θεσμός δημόσιας τάξεως περιορίζει σε πολύ σημαντικό βαθμό τη δυνατότητα των δικαστηρίων να το άρουν, ενώ ως θεσμός προστατευτικός του ιδιωτικού συμφέροντος, προστατεύει κάθε πελάτη για όσα θα εκμυστηρευθεί στο δικηγόρο του.

1. Βλ. Μακρίδου, Το Δικηγορικό απόρρητο, σελ. 124

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ

Το δικηγορικό απόρρητο προστατεύεται συνταγματικά. Το άρθρο 202, όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας, δε θα μπορούσε να εφαρμοσθεί σε όλο του το περιεχόμενο, χωρίς την προστασία του δικηγορικού απορρήτου. Όμως προστασία παρέχεται και από άλλες διατάξεις. Το άρθρο 192 κατοχυρώνει το απόρρητο κάθε μορφής επικοινωνίας, έτσι προστατεύεται και η επικοινωνία του δικηγόρου με τον πελάτη του, καθώς και με άλλους δικηγόρους. Επίσης, το άρθρο 92 μπορεί να αποτελεί μορφή προστασίας του δικηγορικού απορρήτου, εφόσον το δικηγορικό γραφείο θεωρηθεί κατοικία του δικηγόρου, οπότε παρέχεται άσυλο, όπως και στην περίπτωση που τα γεγονότα που εμπιστεύεται ο πελάτης στο δικηγόρο του αφορούν την ιδιωτική του ζωή. Το δικηγορικό απόρρητο προστατεύεται, σε περιορισμένο όμως βαθμό, και από το άρθρο 5 § 12, όπου κατοχυρώνεται το δικαίωμα για ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και η ελευθερία έκφρασης και διάθεσης του προφορικού λόγου.

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΚΑΛΥΨΗ

Εκτός από το Σύνταγμα, το δικηγορικό απόρρητο ρυθμίζεται πιο συγκεκριμένα σε διατάξεις των κοινών νόμων, αφού οι νόμοι αποτελούν την εξειδίκευση του Συντάγματος. Το δικηγορικό απόρρητο ρυθμίζεται από το Ουσιαστικό, αλλά και το Δικονομικό

Δίκαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 371 Π.Κ.², η παράβαση του απορρήτου από το δικηγόρο επισύρει ποινική ευθύνη, ενώ σύμφωνα με τα άρθρα 49, 50 ν.δ. 3026/1954³ επισύρει πειθαρχική ευθύνη. Στα πλαίσια του Αστικού Δικονομικού Δικαίου, ρύθμισή του περιλαμβάνεται στα άρθρα 400, 401 και 402 Κ.Πολ.Δ. Επίσης στο άρθρο 212 Κ.Ποιν. Δ. ορίζεται ότι απαγορεύεται η εξέταση συνηγορούν κατά την προδιαδικασία και κύρια διαδικασία, υπό την ποινή σχετικής ακυρότητας της διαδικασίας. Η ρύθμιση του δικηγορικού απορρήτου ολοκληρώνεται με φορολογικούς νόμους και κυρίως με τα άρθρα 155, 156 ν. 4125/1960 (Κ. Φορ. Δ.) όπου ορίζονται οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες αίρεται το δικηγορικό απόρρητο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

I. Το δικαίωμα παροχής εννόμου προστασίας

A. Το άρθρο 20 παρ. 1 Σ. Και το δικηγορικό απόρρητο

Στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η παροχή εννόμου προστασίας. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό: «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματά ή συμφέροντά του, όπως ο νόμος ορίζει». Η συνταγματική αυτή διάταξη επιβάλλει την πληρότητα του συστήματος παροχής δικαιο-

2: Κατά το άρ. 371 § 1 Π.Κ.: «Κληρικοί, δικηγόροι και κάθε είδους νομικοί παραστάτες, συμβολαιογράφοι, γιατροί, μαιείς, νοσοκόμοι, φαρμακοποιοί και άλλοι στους οποίους κάποιος εμπιστεύονται συνήθως λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους ιδιωτικά απόρρητα, καθώς και οι βοηθοί των προσώπων αυτών, τιμωρούνται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους αν φανερώσουν ιδιωτικά απόρρητα που τους τα εμπιστεύθηκαν ή που τα έμαθαν λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους»

3. «Κώδικας Δικηγόρων»

οσύνης, δηλαδή η αρμοδιότητα των δικαστηρίων θα πρέπει να καλύπτει όλο το φάσμα των υποθέσεων που αναφέρονται⁴.

Το σύστημα παροχής δικαιοσύνης δε θα ήταν πλήρες, όμως, χωρίς την ύπαρξη του δικηγορικού απορρήτου. Το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης συνίσταται στην αξίωση παρουσίασης των θέσεων και απόψεων του φορέα του δικαιώματος σχετικά με τα νομικά και πραγματικά ζητήματα της συγκεκριμένης υπόθεσης⁵. Συνεπώς απαραίτητο για το δικαίωμα δικαστικής ακρόασης είναι το δικηγορικό απόρρητο. Σύμφωνα μ' αυτό ο δικηγόρος είναι υποχρεωμένος να τηρεί απαραβίαστη την απαιτούμενη υπέρ του πελάτη του εχεμύθεια για όσα ο τελευταίος εμπιστεύθηκε στο δικηγόρο του. Τυχόν παραβίαση της παραπάνω υποχρέωσης δίνει στον εντολέα του δικηγόρου και πελάτη του το δικαίωμα να ζητήσει την εξαίρεση του δικηγόρου ως μάρτυρα στο δικαστήριο. Εκτός από τα περιστατικά που έχει εμπιστευθεί στο δικηγόρο ο πελάτης του, ο δικηγόρος δεν εξετάζεται ως μάρτυρας, ούτε για τα περιστατικά εκείνα που διαπίστωσε ο ίδιος κατά την άσκηση του επαγγέλματός του, εφόσον όμως πρόκειται για γεγονότα για τα οποία έχει καθήκον εχεμύθειας. Κατ' εξαίρεση, μπορεί ο δικηγόρος να εξεταστεί ως μάρτυρας εφόσον επιτρέψει την εξέτασή του εκείνος που του εμπιστεύθηκε και εκείνος τον οποίο αφορά το απόρρητο⁶.

4. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 325

5. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 327

6. Εφ. Αθ. 12884/1995

Αντίθετα, για όσα οι δικηγόροι έμαθαν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους, δεν απαγορεύεται η εξέτασή τους ως μάρτυρες, εναπόκειται δε στους ίδιους να κρίνουν κατά συνείδηση σε ποιο μέτρο πρέπει να καταθέτουν γι' αυτά. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται και στη νομολογία⁷. Σύμφωνα με την Εφ. Αθ. 1719/1981 «ο λόγος μη εξετάσεως πρέπει να προταθεί πριν από την όρκιση του μάρτυρα, ή μετά την εξέτασή του, κατά τη μετ' απόδειξη συζήτηση, εφόσον αποδεικνύεται εγγράφως».

Β. Η άδεια του Δ.Σ του Συλλόγου ως προϋπόθεση

Σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να εξετάζεται ως μάρτυρας επί υποθέσεως στην οποία ανεμίχθη ως δικηγόρος χωρίς προηγούμενη άδεια του Δ.Σ του Συλλόγου, στον οποίο ανήκει, ή σε κατεπείγουσα περίπτωση, του Προέδρου αυτού⁸. Η χωρίς προηγούμενη άδεια του Δ.Σ του Συλλόγου, στον οποίο ανήκει ο δικηγόρος, ή σε κατεπείγουσα περίπτωση του Προέδρου αυτού, εξέταση του δικηγόρου ως μάρτυρα, δε συνεπάγεται την ακυρότητα της; καταθέσεώς του, αλλά μόνο πειθαρχική κύρωση, κατά του παραβάτη δικηγόρου⁹, δεδομένου ότι η διάταξη του άρθρου 49 § 2 του Κώδικα Δικηγόρων, απ' όπου συνάγονται τα παραπάνω, αποτελεί δεοντολογικό κανόνα¹⁰. Αν υφίσταται λόγος εξαιρέσεως μάρτυρα Δικηγόρου και το δικαστήριο, χωρίς να αποφανθεί επί της ενστάσεως ή απορρί-

7. Εφ. Αθ. 1719/1981 [Ελλ. Δικ. 22 (1981), 431]

8. Σύμφωνα με το άρθρο 49 παρ. 2 εδ. α' του Κώδικα δικηγόρων: «Εις πάσαν περίπτωσιν δεν δύναται να εξετάζεται ως

9. Εφ. Αθ. 7547/1982 Ελλ. Δικ. 24 (1983), 62

10. Εφ. Λαρ. 749/1980 Ελλ. Δικ. 23 (1982), 622

πτοντάς την παρά το νόμο, εξετάσει το μάρτυρα και συνεκτιμήσει την κατάθεσή του, ιδρύεται λόγος αναιρέσεως. Η παράβαση ενυπάρχει ακόμα και αν το δικαστήριο εκτιμήσει, εκ των υστέρων, ότι τα κατατεθέντα από το μάρτυρα δεν εμπίπτουν στις περιπτώσεις που εμποδίζουν τη μαρτυρία του, αφού ο κίνδυνος για τα συμφέροντα του διαδικού υπάρχει και στην περίπτωση αποσιώπησης περιστατικών¹¹. Δεν απαιτείται, όμως, άδεια από το Διοικητικό Συμβούλιο του Δικηγορικού Συλλόγου ή τον Πρόεδρο, κατά περίπτωση, όταν ο δικηγόρος κλητεύεται από δικαστική αρχή, είναι αναγκαίο όμως να τηρήσει όσα ορίζονται από τα άρθρα 49 του Κώδικα Δικηγόρων και 212 Κ.Πολ.Δ., όπως προκύπτει και από την απόφαση ΑΠΣΔ 8/1965 [ΝοΒ 14 (1966), 176].

Γ. Ποιοι προτείνουν την ένσταση εξαίρεσης

Η ένσταση εξαίρεσης μπορεί να προβληθεί μόνο από τον Πελάτη και όχι από τον αντιδικό του¹², γιατί το επαγγελματικό απόρρητο έχει ταχθεί προς το συμφέρον του πελάτη εκείνου που αφορά το απόρρητο και όχι του αντιδίκου του. Αυτός ο λόγος εξαίρεσεως προτείνεται μόνο από το διάδικο εκείνο υπέρ του οποίου έχει καθιερωθεί, πριν από την όρκιση. Στη μετ' απόδειξη συζήτηση προτείνεται (αυτός ο λόγος εξαίρεσεως) εφόσον αποδεικνύεται εγγράφως¹³. Συνεπώς χωρεί παραίτηση του πελάτη από την ένσταση οπότε εξετάζεται, όπως αν καλέσει αυτό στη δίκη, οπότε ο αντίδι-

11. Α.Π 844/1992

12. Εφ. Πειρ. 78/1998

13. Εφ. Αθ. 8770/1988

κός του δεν έχει έννομο συμφέρον να προβάλλει την ένσταση εξαιρέσεως¹⁴.

Δ. Θεσμική προσαρμογή του δικαιώματος εννόμου Προστασίας – Φορολογίας

Το δικηγορικό απόρρητο αίρεται από την εφαρμογή φορολογικών νόμων. Τα άρθρα 155 και 156 του ν. 4125/1960 (Κ.Φορ. Δ.) ορίζουν τις περιπτώσεις όπου μπορεί να παραβιαστεί το δικηγορικό απόρρητο. Έτσι μπορούμε να μιλήσουμε για περιορισμό του δικαιώματος εννόμου προστασίας, για θεσμική προσαρμογή του μέσα στο πλαίσιο της φορολογίας. Πρόκειται για έναν ανεκτό περιορισμό του δικαιώματος λόγω υπάρξεως αιτιώδους συνάφειας με το θεσμό της φορολογίας μάρτυς επί υποθέσεως εις ήν ανεμίχθη ως Δικηγόρος άνευ προηγουμένης άδειας του Δ.Σ. του Συλλόγου, εις ον ανήκει, ή εν κατεπειγούση περιπτώσει του Προέδρου αυτού».

Π. Το δικαίωμα της επικοινωνίας

A1. Το άρθρο 192 όσον αφορά στο δικηγορικό απόρρητο

Επικοινωνία είναι η ανθρώπινη δραστηριότητα με την οποία ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με τους άλλους ανθρώπους¹⁵. Στο άρθρο 192 κατοχυρώνεται το δικαίωμα επικοινωνίας γενικότερα, με κύρια έκφανση την προστασία του απαραβίαστου των επιστολών. Η προστασία της επικοινωνίας, ως μία από τις σοβαρότερες εγγυή-

14. Βαθρακοκόιλης, Κ. Πολ. Δ., σελ. 809

15. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 228

σεις της ελευθερίας, ανάγεται έτσι σε συνταγματική επιταγή. Το Σύνταγμα κατοχυρώνει την άμεση και την έμμεση, την κλειστή αλλά και την ανοικτή επικοινωνία. Οι κοινωνοί είναι ελεύθεροι να διαφυλάττουν το περιεχόμενο της επικοινωνίας τους από τους άλλους ή και να το κοινολογούν¹⁶. Στα πλαίσια του δικηγορικού απορρήτου, η διάταξη αυτή βρίσκει εφαρμογή στην επικοινωνία του δικηγόρου με τον πελάτη του. Όσα εμπιστεύεται ο πελάτης στο δικηγόρο του προστατεύονται από το συνταγματικό δικαίωμα της επικοινωνίας και κάθε πράξη που παραβιάζει αυτό το απόρρητο είναι αντισυνταγματική. Η προστασία που καλύπτει την επικοινωνία δικηγόρου με πελάτη αποτελεί κλασική έκφραση της εχεμύθειας που χαρακτηρίζει τη σχέση.

A2 Ποινική Προστασία

Ο κοινός ποινικός νομοθέτης εξειδικεύοντας τη συνταγματική διάταξη τιμωρεί την παραβίαση των απορρητών. Ο Ποινικός Κώδικας στο άρθρο 370 τιμωρεί διαζευκτικά με χρηματική ποινή ή φυλάκιση μέχρι ενός έτους, την παραβίαση της μυστικότητας των επιστολών ή άλλων εγγράφων από κρατικό όργανο ή ιδιώτη. Η διάκριση σφραγισμένων-ασφράγιστων επιστολών που επιχειρείται και που οδηγεί σε περιορισμό της συνταγματικής προστασίας μόνο στις κλειστές επιστολές, δεν έχει καμία θέση στα πλαίσια του δικηγορικού απορρήτου. Αν όμως η συνταγματική προστασία περιορίζεται στις κλειστές επιστολές, δε συμβαίνει το ίδιο και με την ποινική. Στη γ' περίπτωση που διαζευκτικά στοιχειοθετεί το

16. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 229

έγκλημα της παραβίασεως του απορρήτου των επιστολών¹⁷, προστατεύεται το απόρρητο των ανοικτών επιστολών ή εγγράφων. Αλλιώς, εάν ο σκοπός της τρίτης αξιόποινης μορφής ήταν η προστασία του απορρήτου των σφραγισμένων επιστολών και εγγράφων, η προβλέπουσα αυτή την αξιόποινη μορφή φράση θα ήταν περιττή. Ο προβληματισμός αυτός, όμως, έχει περιορισμένη σημασία για το δικηγορικό απόρρητο, αφού η παράδοση της επιστολής από τον εντολέα σε κάποιο τρίτο, που εδώ είναι ο έμπιστος δικηγόρος, δε σημαίνει παύση του απορρήτου, αφού αυτός ο τρίτος αποτελεί το alter ego του πελάτη, με γενική υποχρέωση εχεμύθειας¹⁸.

B. Η επικοινωνία των κρατουμένων

1.- Θεσμική προσαρμογή του δικαιώματος επικοινωνίας

Οι κρατούμενοι, απολαύουν το δικαίωμα του άρθρου 192, θεσμικά προσαρμοσμένο. Η φυλάκιση δε συνεπάγεται στέρηση της επικοινωνίας με τον «έξω κόσμο». Έχουν επομένως οι φυλακισμένοι δικαίωμα επικοινωνίας, όπως επίσης δικαίωμα απόρρητης επικοινωνίας. Ειδικά όμως, εφόσον πρόκειται για ποινικούς κρατούμενους έχει πρόσφορη εφαρμογή η δυνατότητα άρσης του απορρήτου, για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Πρακτικές δυσχέρειες στην άσκηση του δικαιώματος προκύπτουν απ' αυτόν τον ίδιο τον εγκλεισμό των φυλακισμένων. Σε καμία πάντως περίπτωση η φυλάκιση δεν μπορεί να οδηγεί σε στέρηση του δι-

17. Αρ. 370 § 1 περ. γ' Π.Κ. «ή με οποιονδήποτε τρόπο εισχωρεί σε ξένα απόρρητα διαβάζοντας ή αντιγράφοντας ή αποτυπώνοντας με άλλο τρόπο επιστολή ή άλλο έγγραφο»

18. Βλ. Μακρίδου, το δικηγορικό απόρρητο, σελ. 149, 150

καιώματος επικοινωνίας. Οφείλουν επομένως οι αρχές να εξασφαλίζουν σε κάθε κρατούμενο δυνατότητα ανταπόκρισης, αλλά και προσωπικής επικοινωνίας¹⁹.

2.α. Αλληλογραφία δικηγόρου – κρατουμένου ειδικότερα

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η αλληλογραφία συνηγόρου-κρατουμένου θα πρέπει να προσταπεί με τον ίδιο τρόπο που προστατεύεται όταν πρόκειται για πελάτη με δικηγόρο. Η γενική προστασία θα έμενε χωρίς νόημα, εάν τη στιγμή που αυτή θα είχε τη μεγαλύτερη δυνατή σημασία, υπήρχε παρέκκλιση από τον κανόνα. Το δικηγορικό απόρρητο αποβλέπει κυρίως στην προστασία της εμπιστοσύνης που διαπνέει τη σχέση δικηγόρου με πελάτη. Μόνον έτσι προστατεύεται το δικαίωμα υπερασπίσεως του πελάτη και διασφαλίζεται η δυνατότητα επικοινωνίας. Την ίδια προστασία και στην ίδια έκταση δικαιούται κάθε κρατούμενος.

2.β. Περιορισμός δικαιώματος επικοινωνίας και αιτιώδης συνάφεια

Οποιαδήποτε διάταξη νόμου επιτρέπει έλεγχο της αλληλογραφίας θεωρείται αντισυνταγματική, αφού ο έλεγχος αυτός αποτελεί μη ανεκτό περιορισμό του δικαιώματος επικοινωνίας. Αποτελεί ανεπίτρεπτο περιορισμό, αφού δεν είναι αναγκαίο αποτέλεσμα του κοινού αντικειμενικού στοιχείου. Γενικά επιτρέπονται οι αιτιώδεις και απαγορεύονται οι αναιτιώδεις περιορισμοί. Αυτή είναι η αρχή του αιτιώδους των περιορισμών, απ' όπου προκύπτει ότι δεν είναι αντισυνταγματικός ο περιορισμός, εφόσον επιβάλλε-

19. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 242, 243

ται από την αιτιώδη συνάφεια. Συνεπώς αντίκειται στο Σύνταγμα ο περιορισμός του θεμελιώδους δικαιώματος, εφόσον ανάμεσα στο περιεχόμενό του και στο περιεχόμενο της διαπροσωπικής σχέσης, στο πλαίσιο της οποίας επιδιώκεται η εφαρμογή του, δεν υπάρχει κοινό αντικειμενικό στοιχείο²⁰, Η ίδια η Εισ. Εκθ. Σ.Κ. αναγκάστηκε να παραδεχθεί ότι δύσκολα νομιμοποιείται συνταγματικά ένας τέτοιος έλεγχος.

III. Η ιδιωτική σφαίρα

A. Η ιδιωτική ζωή

Το Σύνταγμα στο άρθρο 9 § 1 εδ. β' κατοχυρώνει το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής. Όπως ορίζεται στη διάταξη αυτή, η ιδιωτική ζωή του ατόμου είναι απαραβίαστη. Η προστασία της ιδιωτικής ζωής του καθενός συνδέεται άμεσα και με τη διαφύλαξη των προσωπικών του δεδομένων κάθε είδους, και ιδίως αυτών που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ευαίσθητα²¹.

Η ιδιωτική ζωή περιορίζεται σε γεγονότα με προσωπικό χαρακτήρα, των οποίων δηλαδή η ρύθμιση κατά τις κοινωνικές αντιλήψεις και τη βούληση του ενδιαφερομένου ατόμου ανήκει αποκλειστικά στην αρμοδιότητά του και στα οποία θέματα απαγορεύεται η ανάμιξη τρίτων προσώπων, χωρίς τη ρητή ή σιωπηρή συναίνεση του ενδιαφερομένου. Στην έννοια του ιδιωτικού βίου δεν περιλαμβάνεται η οικονομική ατομικότητα, που ανήκει στο δημόσιο

20. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 83

21. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 208

βιο. Στο δικηγορικό απόρρητο, οι πληροφορίες που ο πελάτης εμπιστεύεται στο δικηγόρο του είναι δυνατό να προέρχονται από κάθε πτυχή της ζωής του, ιδιωτικής ή δημόσιας²². Το δικηγορικό απόρρητο δεν προστατεύει μόνο την ιδιωτική ζωή.

Συνεπώς το άρθρο 9 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος βρίσκει εφαρμογή στο δικηγορικό απόρρητο όταν αυτά που εμπιστεύεται ο πελάτης στο δικηγόρο του, αποτελούν γεγονότα της ιδιωτικής του ζωής τα οποία χρήζουν ιδιαίτερης συνταγματικής προστασίας.

B. Το δικηγορικό γραφείο ως κατοικία

Στο άρθρο 9 παρ. 1 του Συντάγματος προστατεύεται η κατοικία. Κατοικία είναι ο φυσικός ιδιωτικός χώρος του ανθρώπου. Ο ιδιωτικός χώρος δεν είναι προσπελάσιμος χωρίς συγκατάθεση του φορέα του δικαιώματος. Το Σύνταγμα προστατεύει το άσυλο της κατοικίας και απαγορεύει την έρευνα. Όμως η απαγόρευση δεν είναι απόλυτη. Την κάμψη της εισάγει η ίδια συνταγματική διάταξη, επιτρέποντας τη διεξαγωγή έρευνας όπου ορίζει ο νόμος²³.

Τα δικηγορικά γραφεία αποτελούν άσυλο στο μέτρο που εκλαμβάνονται ως κατοικία του δικηγόρου. Αυτό συμβαίνει κατά τις ώρες και μέρες που δεν επιτρέπεται η είσοδος σε οποιονδήποτε. Εκτός λοιπόν από τα βράδια, τις μεσημβρινές ώρες και τις αργίες, τον υπόλοιπο καιρό που η είσοδος είναι επιτρεπτή σε οποιονδήποτε έχει ανάγκη τη δικηγορική συμβουλή, το δικηγορικό γραφείο δε θεωρείται άσυλο με την έννοια του άρθρου 9 παρ. 1 Συ-

22. Βλ. Μακρίδου, Το Δικηγορικό απόρρητο, σελ. 42

23. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά Δικαιώματα, σελ. 215

ντάγματος²⁴. Συνεπώς τις ώρες που το δικηγορικό γραφείο θεωρείται κατοικία του δικηγόρου, προστατεύεται από το άσυλο του άρθρου 92 και επομένως απαγορεύεται κάθε έρευνα που θα επιχειρηθεί, καθώς θα αποτελεί αντισυνταγματική πράξη, ως αντίθετη στο άρθρο 9 παρ. 1 Συντάγματος.

IV. Το δικαίωμα της προσωπικότητας

A. Το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος

Το άρθρο 5 § 12, είναι μία γενικά συνταγματική αρχή του Δικαίου, που επεκτείνεται σε όλη την έννομη τάξη. Το άρθρο 5 δεν καθιερώνει απλά ένα συνταγματικό δικαίωμα, αλλά αφορά όλα τα συνταγματικά δικαιώματα. Από αυτή τη διάταξη προκύπτει η αρχή του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας²⁵. Εδώ βρίσκονται οι τρεις γενικές οριοθετήσεις του Συντάγματος: τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα και τα Χρηστά Ήθη. Το άρθρο 5 αποτελεί μία δέσμη διαμορφωμένων δικαιωμάτων που πηγάζουν από το δικαίωμα της προσωπικότητας. Στο άρθρο 5 αναφέρεται ότι μπορεί κανείς να εκφράζει ελεύθερα τη γνώμη του, αλλά κατά τρόπο που δε θίγει τα δικαιώματα των άλλων, το Σύνταγμα ή τα Χρηστά ήθη.

B. Το δικηγορικό απόρρητο στο πλαίσιο προστασίας του δικαιώματος της προσωπικότητας

Το δικαίωμα της προσωπικότητας είναι ένα συνταγματικό δικαίωμα που διασφαλίζει, στα πλαίσια ελεύθερης ανάπτυξης της

24. Βλ. Μακρίδου, Το δικηγορικό απόρρητο, σελ. 143

25. Βλ. Δημητρόπουλο, Συνταγματικά δικαιώματα, σελ. 109

προσωπικότητας, και την ελευθερία έκφρασης και διάθεσης του προφορικού λόγου, συνεπώς και το δικαίωμα του πελάτη για ελεύθερη και εχέμυθη επικοινωνία με το δικηγόρο του. Όμως το δικηγορικό απόρρητο δεν παρεμβάλλεται εδώ καθοριστικά, αφού το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος προστατεύει την επικοινωνία δύο ατόμων από επεμβάσεις τρίτων ανεξάρτητα από τη Δικηγορική ιδιότητα του ενός από τους δύο. Άλλωστε το δικηγορικό απόρρητο σκοπεύει όχι μόνο στην προάσπιση του ιδιώτη, αλλά συγχρόνως του κύρους του δικηγορικού επαγγέλματος και της εύρυθμης λειτουργίας της δικαιοσύνης²⁶. Βέβαια μέσω του δικηγορικού απορρήτου μπορεί να προστατευθεί η προσωπικότητα του πελάτη σε σημαντικό βαθμό και κυρίως σε κάποιες πτυχές της, όπως είναι η τιμή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

I. Η ενότητα της έννομης τάξης

Η σύγχρονη έννομη τάξη είναι ενιαία. Ρυθμίζεται από το Σύνταγμα και από τους νόμους. Το Σύνταγμα έχει ανώτερη τυπική ισχύ και συνεπώς υπερέχει των κοινών νόμων. Περιέχει τους βασικούς οργανωτικούς κανόνες όχι μόνο του κράτους. Αλλά και της κοινωνίας και της οικονομίας²⁷. Οι νόμοι δεν αποτελούν παρά εξειδίκευση των επιταγών του Συντάγματος.

Το δικηγορικό απόρρητο προστατεύεται συνταγματικά, αλλά ο κοινός νομοθέτης έχει ρυθμίσει το δικηγορικό απόρρητο διεξο-

26. Βλ. Μακρίδου, Το δικηγορικό απόρρητο, σελ. 43

27. Βλ. Δημητρόπουλο, Γενική Συνταγματική Θεωρία, σελ. 109

δικότερα. Έτσι έχουν θεσπιστεί διατάξεις τόσο Δικονομικού, όσο και ουσιαστικού Δικαίου. Έτσι ρύθμιση του δικηγορικού απορρήτου βρίσκουμε στα άρθρα: 400 Κ.Πολ.Δ. (όπως και 401, 402 Κ.Πολ.Δ.), 212 Κ. Ποιν. Δ., 371 Π.Κ., 49 και 50 Κώδικα Δικηγόρων.

Π. Το άρθρο 400 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας²⁸

Η υπαγωγή του δικηγόρου στους εξαιρετέους μάρτυρες, φαίνεται να υποδηλώνει την πρόθεση του νομοθέτη να θεσπίσει κατ' αρχήν ως γενική αρχή το επιτρεπτό της μαρτυρίας για τους δικηγόρους και μόνο ως εξαίρεση τον αποκλεισμό τους. Με την αιτιολογία ότι το δικηγορικό απόρρητο έχει τεθεί προς το συμφέρον του πελάτη, ο οποίος είναι ελεύθερος να το διαθέσει, την ένσταση εξαιρέσεως δικαιούται παραδεκτά να προτείνει μόνον αυτός και όχι ο αντίδικός του²⁹. Μοναδική περίπτωση όπου η ένσταση εξαίρεσης μπορεί να προταθεί από τον αντίδικο, παρουσιάζεται όταν το μυστικό αφορά από κοινού πελάτη και αντίδικο³⁰. Για τις εξαιρετικές περιπτώσεις, όμως, που η μαρτυρία κρίνεται απόλυτα αναγκαία, ακόμα και όταν υποβληθεί ένσταση εξαιρέσεως από τον πε-

28. Σύμφωνα με αυτό: «Δεν εξετάζονται, όταν κληθούν ως μάρτυρες, κληρικοί δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, γιατροί, νοσοκόμοι, μαιές, οι βοηθοί τους, καθώς και οι σύμβουλοι των διαδίκων, για τα πραγματικά γεγονότα που τους εμπιστεύθηκαν ή που διαπίστωσαν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους, για τα οποία έχουν καθήκον εχεμύθειας, εκτός αν το επιτρέψει εκείνος που τα εμπιστεύθηκε και εκείνος τον οποίο αφορά το απόρρητο»

29. Βλ. Εφ. Πειρ. 78/1998

30. Εφ. Αθ. 7547/1982 Ελλ. Δικ. 1983, 64

λάτη, μπορεί ο δικηγόρος να υποχρεώνεται σε κατάθεση. Το άρθρο 401 Κ.Πολ.Δ. έρχεται να συμπληρώσει το άρθρο 400, αναγορεύοντας το δικηγόρο σε τελικό κριτή της διαφυλάξεως εκείνων των πληροφοριών, οι οποίες δεν εμπίπτουν καταρχήν στη σφαίρα του απορρήτου. Η διάταξη αυτή αποσκοπεί, όχι μόνο στη διαφύλαξη του ιδιωτικού συμφέροντος, αλλά κυρίως στην προάσπιση της αξιοπρέπειας του δικηγορικού σώματος³¹. Και στις δύο συνεπώς διατάξεις (400, 401), είτε πρόκειται για απόρρητο, είτε για μη απόρρητα γεγονότα, η απόφαση του ίδιου του δικηγόρου παρεμβάλλεται καθοριστικά.

ΙΙΙ. Το άρθρο 212 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας³²

Υπό τον τίτλο «επαγγελματικό απόρρητο μαρτύρων» το άρθρο 212 Κ.Ποιν. Δ. κατ' απόκλιση από τον κανόνα του άρθρου 209 Κ.Ποιν. Δ.³³, απαγορεύει την εξέταση δικηγόρων κατά την προδικασία και την κύρια διαδικασία, υπό την ποινή της σχετικής ακυρότητας της διαδικασίας. Χωρίς ο δικηγόρος να απαλλάσσεται από την υποχρέωση εμφανίσεως και ορκοδοσίας, δηλώνει ότι απαντώντας θα παραβίαζε το απόρρητο. Πρόκειται για δήλωση που υποχρεώνει το δικαστήριο να απέχει από την εξέταση, χωρίς συγ-

31. Βλ. Μακρίδου, Το δικηγορικό απόρρητο, σελ. 133

32. Σύμφωνα με την παρ. 1 στ. Β': «Η διαδικασία ακυρώνεται, αν εξετασθούν στην προδικασία ή στην κύρια διαδικασία οι συνήγοροι σχετικά με όσα τους εμπιστεύθηκαν οι πελάτες τους: οι συνήγοροι κρίνουν σύμφωνα με τη συνείδησή τους αν και σε ποιο μέτρο πρέπει να καταθέτουν όσα άλλα έμαθαν με αφορμή την άσκηση του λειτουργήματός τους»

33. Όπου θεσπίζεται το υποχρεωτικό της μαρτυρίας

χρόνως να δικαιούται να ερευνήσει την αλήθεια του περιεχομένου μιας τέτοιας δηλώσεως³⁴.

Σε αντίθεση με τον Κ.Πολ.Δ., ορθά η βούληση του πελάτη φαίνεται εδώ ανίσχυρη και ανίκανη να επηρεάσει το επαγγελματικό μυστικό, αφού η μειονεκτική θέση του κατηγορουμένου έχει απόλυτη ανάγκη από την προστασία που το δικηγορικό απόρρητο προσφέρει, η δε συναίνεσή του συνηθέστατα λόγω των συνθηκών, δε θα έπειθε για τη σοβαρή, ελεύθερη και συνειδητή παροχή της.

IV. Το άρθρο 371 του Ποινικού Κώδικα

Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου αυτού: «Κληρικοί, δικηγόροι και κάθε είδους νομικοί παραστάτες, συμβολαιογράφοι, γιατροί, μαίες, νοσοκόμοι, φαρμακοποιοί και άλλοι στους οποίους κάποιος εμπιστεύονται συνήθως λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους ιδιωτικά απόρρητα, καθώς και οι βοηθοί των προσώπων αυτών, τιμωρούνται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους αν φανερώσουν ιδιωτικά απόρρητα που τους τα εμπιστεύθηκαν ή που τα έμαθαν λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους». Στα πλαίσια του άρθρου αυτού γίνεται δεκτό ότι η συναίνεση αίρει την αντικειμενική υπόσταση του εγκλήματος. Η επιρροή της ιδιωτικής βουλήσεως στην έννοια του ιδιωτικού απορρήτου κατά το άρθρο 371 Π.Κ, συνάγεται εξάλλου και από την παρ. 3 της διατάξεως, όπου ορίζεται ότι η ποινική δίωξη χωρεί μόνο κατόπιν εγκλήσεως. Η παρ. 4 του άρθρου 371 Π.Κ. ερμηνεύεται με γνώμονα την αρχή του Φορολογικού Δικαίου σύμφωνα με

34. Βλ. Μακρίδου. Το Δικηγορικό απόρρητο, σελ. 137

την οποία ο φορολογούμενος επαγγελματίας δε δικαιούται να χρησιμοποιεί καταχρηστικά, ως προπέτασμα το απόρρητο και η διοίκηση δε δικαιούται να προχωρεί πέρα από ό,τι της είναι απολύτως αναγκαίο για την επιβολή φορολογίας. Η πράξη δε μένει ατιμώρητη κάθε φορά που η επαγγελματική εχεμύθεια συγκρούεται με ουσιώδες δημόσιο συμφέρον, ούτε το τελευταίο ανάγεται σε απόλυτα υπέρτερο αγαθό³⁵.

*** Το άρθρο 233 του Ποινικού Κώδικα**

Σύμφωνα με το εδάφιο α' του άρθρου αυτού: «Δικηγόρος ή άλλος νομικός παραστάτης που βλάπτει με πρόθεσή του εκείνον, των συμφερόντων του οποίου έχει αναλάβει τη νομική προστασία, ή που στην ίδια ένδικη υπόθεση βοηθεί με συμβουλές ή με παροχή υπηρεσίας και τους δύο διαδίκους, είτε ταυτόχρονα, είτε διαδοχικά, τιμωρείται με φυλάκιση μέχρι τριών ετών».

Το άρθρο αυτό έχει στενή σύνδεση με το δικηγορικό απόρρητο, δεν αποσκοπεί όμως άμεσα στην προστασία του δικηγορικού απορρήτου. Ορίζει ως δεύτερη τυπική μορφή απιστίας δικηγόρου την παροχή βοήθειας στην ίδια ένδικη υπόθεση επιδιώκοντας να προασπίσει κατά κύριο λόγο την αξιοπρεπή άσκηση του επαγγέλματος.

V. Τα άρθρα 49 και 50 του ν.δ. 3026/1954

*** Το άρθρο 49 του Κώδικα Δικηγόρων**

35. Βλ. Μακρίδου, Το Δικηγορικό απόρρητο, σελ. 199

Από την παράγραφο 1³⁶ της διάταξης αυτής συνάγεται ότι ο δικηγόρος είναι υποχρεωμένος να τηρεί απαραβίαστη την απαιτούμενη υπέρ του πελάτη του εχεμύθεια για όσα αυτός του εμπιστεύθηκε. Ο νόμος αφήνει στον ίδιο το δικηγόρο την ευχέρεια να κρίνει κατά συνείδηση αν και σε ποιο μέτρο μπορεί, καλούμενος, να καταθέσει στο δικαστήριο. Η διάταξη όμως του εδ. α' της παρ. 2 αξιώνει από το δικηγόρο που πρόκειται να καταθέσει, προηγούμενη άδεια από το διοικητικό συμβούλιο του Συλλόγου³⁷ στον οποίο ανήκει ο δικηγόρος ή, σε κατεπείγουσα περίπτωση, από τον Πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου³⁸.

*** Το άρθρο 50 του Κώδικα Δικηγόρων**

Η διάταξη αυτή ορίζει: «Δικηγόρος βεβαιών ενώπιον του εντεταλμένου την εξέτασιν Δικαστηρίου ή Δικαστού, ότι η κατάθεσις του ήθελε προσκρούσει εις το επιβαλλόμενον αυτώ επαγγελματικόν απόρρητον, δεν υποχρεούται εις μαρτυρίαν».

Στο άρθρο αυτό βλέπουμε ότι το δικηγορικό απόρρητο αποτελεί λόγο εξαιρέσεως από τη μαρτυρία. Ο δικηγόρος βεβαιώνει το Δικαστήριο ότι η κατάθεσή του προσκρούει στο δικηγορικό απόρρητο και το Δικαστήριο υποχρεούται να τον εξαιρέσει από μάρτυρα.

36. Η παρ. 1 του άρθρου ορίζει ότι: «Ο δικηγόρος υποχρεούται να τηρεί απαραβίαστη την απαιτούμενη υπέρ του εντολέα του εχεμύθεια, περί όσων αυτός του εμπιστεύθηκε. Για όσα άλλα περιέρονται στη γνώση του εξ αφορμής της ασκήσεως του Δικηγορικού λειτουργήματος, επαφίεται σ' αυτόν να κρίνει με συνείδηση αν και σε ποιο μέτρο πρέπει καλούμενος να καταθέσει ως μάρτυρας»

37. Βλ. Ελλ. Δικ. (1983), 64 Ενημερωτικό Σημείωμα

38. Βλ. Βαθρακοκοίλη Β. Κ.Πολ.Δ., σελ. 808

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης δε θα μπορούσε να λειτουργήσει τόσο ικανοποιητικά χωρίς το δικηγορικό απόρρητο, το οποίο διαφέρει από τα υπόλοιπα επαγγελματικά απόρρητα ακριβώς λόγω αυτής της ιδιαιτερότητάς του. Το δικηγορικό απόρρητο κατοχυρώνεται συνταγματικά κυρίως στα άρθρα 20 και 19 του Συντάγματος. Στα πλαίσια, όμως, ειδικών κυριαρχικών σχέσεων, παρατηρούμε περιορισμούς των δικαιωμάτων που προστατεύονται στα δύο αυτά άρθρα. Θα πρέπει, λοιπόν, να προσέχουμε ώστε οι περιορισμοί αυτοί να είναι αιτιώδεις, δηλαδή να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στο δικαίωμα και το θεσμό, μέσα στον οποίο εφαρμόζεται το δικαίωμα. Το δικηγορικό απόρρητο βρίσκει επίσης έρεισμα στα άρθρα 5 § 1 και 9 του Συντάγματος, αλλά σε μικρότερη έκταση. Εκτός όμως από το Σύνταγμα, το δικηγορικό απόρρητο ρυθμίζεται σε νόμους, οι οποίοι αποτελούν εξειδίκευση του γενικού και αφηρημένου Συντάγματος. Σχετικές διατάξεις βρίσκουμε στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, στον Ποινικό Κώδικα, στον Κώδικα Δικηγόρων. Υπάρχει, επομένως, ρύθμιση του δικηγορικού απορρήτου στο σύνολό του, έτσι ώστε να μην υπάρχουν κενά νόμου με αποτέλεσμα τη δημιουργία αμφιβολιών στην εφαρμογή των διατάξεων αυτών.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το δικηγορικό απόρρητο είναι ένα επαγγελματικό απόρρητο με ιδιαίτερη σημασία για το Σύστημα απονομής της Δικαιοσύνης. Βρίσκει έρεισμα στο Σύνταγμα κυρίως στα άρθρα 5, 9, 19 και 20 Σ.

Όμως μέσα στα πλαίσια ειδικών κυριαρχικών σχέσεων, παρατηρούμε περιορισμούς των αντίστοιχων συνταγματικών δικαιωμάτων, οι οποίοι βέβαια, συνήθως είναι ανεκτοί λόγω ύπαρξης αιτιώδους συνάφειας ανάμεσα στο δικαίωμα και το θεσμό. Καθώς, όμως, η έννομη τάξη είναι ενιαία και οι Νόμοι αποτελούν εξειδίκευση του Συντάγματος, έχει θεσπιστεί ένας ικανοποιητικός αριθμός νομοθετικών διατάξεων που ρυθμίζουν εκτενώς το δικηγορικό απόρρητο, τόσο του Ουσιαστικού, όσο και του Δικονομικού Δικαίου.

SUMMARY

The lawyer's confidential is a professional confidential, which has extravagant importance for the judicial system. It is based on the constitution of Greece and specifically on the articles 20, 19, 9 and 5. However, as far as the special dominative relationships are concerned, we may observe restrictions of these constitutional right, which are usually tolerable, because of the causative link between the right and institution. But as the lawful order is uniform and the laws are specification of the Constitution, a satisfying number of legislated orders of the Substantial, as well as of the Procedural Law, which regulate to a great degree the lawyer's confidential, have been enacted.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρουλάκης Ν. Τινά περί της απιστίας δικηγόρου, Π.Χρ. 1966,
1 επ
- Βαθρακοκοίλη Β., Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, Αθήνα 1994
- Δημητρόπουλος Α., Γενική Συνταγματική θεωρία, Αθήνα 2001
- Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Αθήνα 2004
- Διεθνές Συνέδριο Ένωσης Ελλήνων Ποινικολόγων. Ο θεσμικός ρό-
λος του συνηγόρου στην ποινική δίκη, 1998
- Κεραμεύς Κ., Αστικό Δικονομικό Δίκαιο Ι, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-
Θεσσαλονίκη, 198
- Μακρίδου Κ., Το δικηγορικό απόρρητο, εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλο-
νίκη, 1989
- Πάλλης Σ., Δικηγόρος και εχεμύθεια, ΝοΒ 14 (1966), 379
- Τσατσώνης Σπύρος, Το πειθαρχικόν δικαίον των δικηγόρων μετά
πλούσιας νομολογίας, έκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1970
- Φρόνιμου Ε., Η εξέταση του δικηγόρου ως μάρτυρος, Ελλ. Δικ. 6
(1975), 398
- Χρυσανθάκη – Σπινθουράκη – Κασέτου, Συλλογή Νομοθεσίας και
Νομολογίας περί δικηγόρων, έκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1987

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

- Ε. Αθ. 1719/1981, Πότε ο δικηγόρος δεν εξετάζεται ως μάρτυρας
– Εφ. Αθ. 7547/1982, Παραβίαση της διάταξης του άρθρου 400
αρ. 1 του Κ.Πολ.Δ – Εφ. Αθ. 8770/1988, Μόνο ο διάδικος υπέρ
του οποίου έχει καθιερωθεί προτείνει το λόγο εξαιρέσεως-
Α.Π 844/1992, Η εξέταση αποτελεί λόγο αναιρέσης - Εφ. Αθ.

12884/1995, Πότε είναι επιτρεπτή η κατάθεση δικηγόρου ως μάρτυρα χωρίς την άδεια του Δ.Σ – Εφ. Πειρ. 78/1998, Ο αντίδικος δεν μπορεί να προτείνει το λόγο εξαιρέσεως

Εφετείο Αθηνών , Αριθ. 1719/1981

Εισηγητής κ. Στέφ. Μαθθίας. Εφέτης

Δικηγόροι: Πέτρ. Γιατράκος, Φ. Σταμάτης

(Απόσπασμα): Επειδή κατά το άρθρον 400 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. δεν εξετάζεται ως μάρτυρας ο δικηγόρος πρώτον ως προς τα περιστατικά που του έχει εμπιστευθεί ο πελάτης του και δεύτερον ως προς εκείνα που διαπίστωσε ο ίδιος κατά την άσκησιν του επαγγέλματός του, εφόσον όμως πρόκειται για γεγονότα για τα οποία έχει καθήκον εχεμύθειας. Κατά το άρθρον 403 παρ. 2 και 5 Κ.Πολ.Δ. ο λόγος μη εξετάσεως πρέπει να προταθεί πριν από την όρκιση του μάρτυρα, ή μετά την εξέτασή του, κατά τη μετ' απόδειξη συζήτηση, εφόσον αποδεικνύεται εγγράφως. Στην προκειμένη υπόθεση εξετάσθηκε ως μάρτυρας ανταποδείξεως ο δικηγόρος Γ.Π. χωρίς να προβληθεί πριν από την όρκισή του αντίρρηση. Ούτε με τις προτάσεις της συζητήσεως που ακολούθησε η εκκαλούσα πρότεινε λόγο μη εξετάσεώς του. Οπωσδήποτε όμως από την κατάθεσή του ή άλλο στοιχείο δεν προαποδεικνύεται καν τέτοιος λόγος, διότι, αν και υπήρξε δικηγόρος της αρχικώς εναγούσης, τα περιστατικά που καταθέτει (ως προς την πνευματική της υγεία, την ύπαρξη συναλλακτικής προθέσεως και την επίγνωση των προσδιοριστικών της βουλήσεώς της γεγονότων) δεν ανάγονται ούτε σε όσα η πελάτισά του του είχε «εμπιστευθεί» ούτε σε περιστατικά για τα οποία είχε καθήκον εχεμύθειας. Εξάλλου η τυχόν παράλειψή του να πάρη άδεια από το διοικητικό συμβούλιο ή τον πρόεδρο του Δικηγορικού Συλλόγου, κατά το άρθρο 49 παρ. 2 Κώδικος Δικηγόρων, δεν επάγεται παρά πειθαρχική ευθύνη, χωρίς να θίγεται το κύρος της μαρτυρίας (Α.Π. 196/80). Πάντως ο δικηγόρος αυτός είχε λάβει νόμιμη άδεια, όπως από την προσαγόμενη σχετική βεβαίωση του Δ.Σ.Α. προκύπτει.

Εφετείο Αθηνών, Αριθ. 7547/1982

Προεδρεύων: Ευάγ. Ρίκος, Εφέτης

Εισηγητής: Ιωάν. Κεφάλας, Εφέτης

Δικηγόροι: Αλ. Οικονομίδης, Σαλ. Πρεδάρης

Επειδή κατά το άρθρον 49 §§ 1 και 2 του ν.δ. 3026/1954 «περί κυρώσεως του Κώδικος των δικηγόρων», «ο δικηγόρος υποχρεούται να τηρή απαράβιαστον την απαιτουμένην υπέρ του εντολέως αυτού εχεμύθειαν, περί όσων ούτος ενεπιστεύθη αυτό. Πε'ρι όσων άλλων περιέρχονται εις γνώσιν του εξ αφορμής της ασκήσεως του δικηγορικού λειτουργήματος, αφίεται εις αυτόν να κρίνη εν συνειδήσει, αν και εν τινι μέτρω πρέπει καλούμενος να καταθέση ως μάρτυς (παρ. 1). Εις πάσαν περιπτώσιν δεν δύναται να εξετάζεται ως μάρτυς επί υποθέσεως, εις ην ανεμίχθη ως δικηγόρος, άνευ προηγουμένης αδείας του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου, εις ον ανήκει ή εν κατ' επειγούση περιπτώσει του Προέδρου αυτού... (§ 2): «Κατά δε το άρθρον 64 παρ. 1 του αυτού Κώδικος, «η παράβασις των καθηκόντων και των υποχρεώσεων των επιβαλλομένων τω δικηγόρω εκ τινος των διατάξεων του Κώδικος, του εσωτερικού κανονισμού του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου, ως και εξ αποφάσεώς τινος του Διοικητικού Συμβουλίου αυτού, αποτελεί πειθαρχικόν παράπτωμα, κρινόμενον και κολαζόμενον υπό του Πειθαρχικού Συμβουλίου του Συλλόγου, κατά τας σχετικές διατάξεις, δια πειθαρχικής ποινής, ανεξαρτήτως πάσης ποινικής ευθύνης ή άλλης συνεπειας, κατά τους κειμένους νόμους». Ετέρωθεν, κατά το άρθρ. 400 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. «καλούμενοι ως μάρτυρες δεν εξετάζονται μεταξύ άλλων, δικηγόροι, ως προς τα εις αυτούς διαπιστωθέντα ή υπ' αυτών διαπιστωθέντα κατά την άσκησιν του επαγγέλματός των πραγματικά γεγονότα, δια τα οποία έχουν καθήκον εχεμύθειας, πλην αν επιτρέψη τούτο ο εμπιστευθείς και εκείνος τον οποίον αφορά το απόρρητον». Κατά δε το άρθρον 401 αρ. 1 ιδίου Κ.Πολ.Δ. «δικαιούνται ν' αρνηθούν την εξέτασιν αυτών ως μαρτύρων, μεταξύ άλλων και οι δικηγόροι, ως προς τα γεγονότα των οποίων έλαβον γνώσιν κατά την άσκησιν του επαγγέλματός των». Εκ των διατάξεων τούτων, σαφώς συνάγεται, ότι δεν εξετάζονται ως μάρτυρες οι δικηγό-

ροι, ως προς εκείνα τα πραγματικά γεγονότα, τα οποία διεπιστεύθησαν εις αυτούς οι εντολεις των ή διεπιστώθησαν παρ' αυτών κατά την άσκηση του επαγγέλματός των και δια τα οποία υφίσταται καθήκον εχεμύθειας, εκτός αν επιτρέψη την εξέτασιν των ο εμπιστευθείς και εκείνος τον οποίον αφορά το απόρρητον. Τουναντίον, δι' όσα πραγματικά γεγονότα, οι δικηγόρι έλαβον γνώσιν κατά την άσκηση του επαγγέλματός των, δεν απαγορεύεται η εξέταση αυτών ως μαρτύρων, αποκειμένου εις τους ιδίους να κρίνουν, εν συνειδήσει, αν και εν τίνι μέτρω πρέπει, καλούμενοι ως μάρτυρες, να καταθέσουν περι αυτών. Η άνευ δε προηγουμένης αδειας του Δ.Σ. του Συλλόγου, εις ον ανήκει ο δικηγόρος, ή εν κατεπειγούση περιπτώσει του Προέδρου αυτού, εξέτασις του δικηγόρου ως μάρτυρος, δεν συνεπάγεται ακυρότητα της καταθέσεώς του, αλλά μόνον πειθαρχικήν κύρωσιν, κατά του παραβάτου δικηγόρου. Εν προκειμένω η ενάγουσα δια των επικαλουμένων και νομίμως προσκομιζομένων προτάσεών της της κατ' απόδειξιν συζητήσεως ενώπιον του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, προέβαλε την ένστασιν περί μη εξετάσεως του υπό του εναγομένου προσελθόντος και επ' ακροατηρίω εξετασθέντος, επί του θέματος της άνω προδικαστικής αποφάσεως, μάρτυρος Α.Α. επί τη αιτήσει, ότι ούτος εχειρίσθη απ' αρχής μέχρι τέλους την προκειμένην υπόθεσιν, ως πληρεξούσιος δικηγόρος του εν λόγω διαδικου και η ως μάρτυρος εξέτασις του εγένετο άνευ προηγουμένης αδειας του Δ.Σ. του εις ον ανήκει Δικηγορικού Συλλόγου. Η ένστασις αύτη, ήτις, προβληθείσα παραδεκτώς (άρθρ. 403 § 5 Κ.Πολ.Δ.) μετά την εξέτασιν του περι ου πρόκειται μάρτυρος, ως αποδεικνυομένη εγγράφως και ειδικώτερον εκ της περιεχομένης εις τα υπ' αριθ. 1413/1978 πρακτικά συνεδριάσεως του Πρωτοβαθμίου Δικαστηρίου καταθέσεως αυτού και της επικληθείσης και αύθις επικαλουμένης και νομίμως προσκομιζομένης υπ' αριθ. 956/1978 αποφάσεως του Ειρηνοδικείου Αθηνών, και επαναφέρεται νομίμως, κρίνεται απορριπτέα, ως νόμω αβάσιμος, καθ' όσον η επικαλουμένη ιδιότης του μάρτυρος ως πληρεξουσίου δικηγόρου του εναγομένου και η υπό την τοιαύτην ιδιότητά του ανάμειξις εις την προκειμένην υπόθεσιν, δεν θεμελιού τον κατά το προδιαληφθέν άρθρ. 400 αρ. 1 λόγον μη εξετάσεως αυτού, εφ' όσον η ενισταμένη ενάγουσα δεν επεκαλέσθη συγκεκριμένον τι πραγματι-

κόν γεγονός, όπερ σχέσιν έχον με την υπό κρίσιν διαφοράν, διεπιστώθη εις αυτόν ή διεπιστώθη υπό τούτου κατά την άσκησην του επαγγέλματός του και δια το οποίον είχε καθήκον εχεμυθείας έναντι αυτής. Η επικαλουμένη δε γνώσις υπό του μάρτυρος της εν λόγω διαφοράς και του αντικειμένου της, κατά την άσκησην του επαγγέλματός του, ως δικηγόρου, δεν συνιστά, ως προεξέτεθη, λόγον μη εξετάσεως του, αλλά παρέχει εις αυτόν δικαίωμα, όπως αρνηθή την εξέτασιν του, όπερ και απέκειτο εις αυτόν και μόνον ενώ, εξ άλλου, η εξέτασις του ως μάρτυρος, άνευ προηγουμένης αδείας του Δ.Σ. του οικείου Δικηγορικού Συλλόγου, δεν επάγεται ακυρότητα της καταθέσεώς του.

Εφετείο Αθηνών, Αριθ. 8770/1988

Πρόεδρος : Π. Κασίμης

Εισηγητές : Π. Σπυρόπουλος

Λήμματα : Μάρτυρες, Εξαίρεση, Δικηγόροι

Κατά τη διάταξη του άρθρ. 400 § 1 Κ.Πολ.Δ. δεν εξετάζονται όταν κληθούν ως μάρτυρες, οι δικηγόροι και οι σύμβουλοι των διαδίκων για τα πραγματικά γεγονότα που τους εμπιστεύθηκαν ή που διαπίστωσαν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους για τα οποία έχουν καθήκον εχεμυθείας, εκτός αν το επιτρέψει εκείνος που τους τα εμπιστεύθηκε και εκείνος τον οποίο αφορά το απόρρητο. Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι ο καθιερούμενος ανωτέρω λόγος εξαίρεσεως, μπορεί να προταθεί, μόνο από το διάδικο εκείνο υπέρ του οποίου έχει καθιερωθεί, δηλ. από εκείνο ο οποίος έχει συμφέρον να μη ανακοινωθεί ό,τι αυτός έχει εμπιστευθεί στον μάρτυρα, ως δικηγόρο του ή σύμβουλό του. Εξάλλου κατά τη διάταξη του άρθρ. 403 § 2 του ίδιου Κώδικα ορίζεται ότι ο διάδικος οφείλει να προτείνει το λόγο της μη εξέτασης του μάρτυρα κατά το άνω άρθρ. 400 πριν ορκιστεί. Όταν περατωθεί η εξέταση του μάρτυρα, μπορεί, κατά τη διάταξη της § 5 του ίδιου άρθρου, να προταθεί ο λόγος του άρθρ. 400 για τη μη εξέτασή του μόνο κατά τη μετ' απόδειξη συζήτησης εφόσον αποδεικνύεται εγγράφως. Στην προκειμένη περίπτωση ο εκκαλών, όπως προκύπτει από τα ταυτάριθμα με την εκκαλούμενη πρακτικά συνεδρίασεως του αναφερομένου πρωτοβάθμιου δικαστηρίου, τα οποία οι διάδικοι τα

επικαλούνται και τα προσκομίζουσες επίσημο αντίγραφο, πρόβαλε την ένσταση εξαιρέσεως του προταθέντος από τον εφεσιβλητο μάρτυρα Ι.Κ., για το λόγο ότι υπήρξε σύμβουλος και δικηγόρος και των δύο διαδικών και δήλωσε ότι δεν του επιτρέπει την ανακοίνωση όσων του εμπιστεύτηκε πριν από την όρκισή του, ο οποίος, παρά τούτο, εξετάστηκε και το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την ανωτέρω ένσταση ως αβάσιμη κατ' ουσία. Τώρα ο εκκαλών παραπονείται με το δεύτερο λόγο της εφέσεως του ότι η εκκαλουμένη απόφαση έκρινε εσφαλμένη, αλλά δεν προσκομίζει οποιαδήποτε απόδειξη για τη βασιμότητα της ενστάσεως του αυτής. Αντιθέτως ο μάρτυρας Β.Η. αδελφός του εκκαλούντος, που εξετάστηκε μετά την πρότασή του, καταθέτει σχετικώς: «Νομίζω ότι δεν ήταν πληρεξούσιος δικηγόρος του αδελφού μου». Ο ίδιος μάρτυρας θεωρεί τον Ι. Κ. ως φίλο των διαδικών και ως τέτοιος συνεβούλευσε όχι μόνο τον εκκαλούντα αλλά και οποιονδήποτε φίλο του. «Συνεβούλευσε τους πάντες και τα πάντα» κατέθεσε ο μάρτυρας αυτός δηλ. ο Β.Η. Εξάλλου ο μάρτυρας Ι.Κ. κατέθεσε ότι διετέλεσε δικηγόρος του εφεσιβλήτου, ενώ ο εκκαλών είχε ως Δικηγόρος τον κ. Σ. Επομένως η εκκαλουμένη απόφαση εξετίμησε ορθά τις προσαχθείσες αποδείξεις και είναι αβάσιμος ο αναφερόμενος λόγος εφέσεως. Η προβαλλόμενη με τον λόγο αυτό για πρώτη φορά ένσταση εξαιρέσεως του ίδιου μάρτυρα από το άρθρ. 400 § 3 Κ.Πολ.Δ., ότι ο μάρτυρας αυτός δηλ. έχει συμφέρον από την δίκη, πρέπει, να απορριφθεί, αφού η βασιμότητά της δεν αποδεικνύεται από τα επικαλούμενα και προσκομιζόμενα έγγραφα, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και τα αναφερόμενα πρακτικά συνεδριάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου.

Αρειος Πάγος 844/1992

Πρόεδρος : Β. Λινάρδος

Εισηγητές : Ευάγγ. Ρίκος

Λήμματα : Μάρτυρες, Δικηγόροι, Αναίρεση

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΑΡΕΙΟΥ ΠΑΓΟΥ Α' Πολ. Τμήμα

ΣΥΓΚΡΟΤΗΘΗΚΕ από τους δικαστές, Βασίλειο Λινάρδο, Αντιπρόεδρο, Αρυστείδη Παπαθανασίου, Νικόλαο Παπαθανασίου, Αθανάσιο Μουλά και Ευάγγ-

γελο Ρίκο, Αρεοπαγίτες.

ΣΥΝΗΛΘΕ σε δημόσια συνεδρίαση στο Κατάστημά του στις 16 Μαρτίου 1992, με την παρουσία του Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου Δημητρίου Ευθυμιάδη (ο Εισαγγελέας είχε κώλυμα να μετάσχει) και της Γραμματέως Βασιλικής Σαμίου, για να δικάσει μεταξύ:

Των αναιρεσιόντων: 1) Ευθυμίου Ευθ. Ανδρικοπούλου και 2) Βασιλικής χήρας Ευθ. Ανδρικοπούλου, κατοίκων Αγρινίου, τους οποίους εκπροσώπησε ο πληρεξούσιος δικηγόρος τους Ιωάννης Ψωμάς.

Του αναιρεσιβλήτου: Νικολάου Χαρ. Τζότζολη, κατοίκου Ματαράγκας Μακρινείας, ο οποίος εκπροσωπήθηκε από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του Μιχαήλ Κοτίνη.

Η ένδικη διαφορά άρχισε με την από 9 Φεβρουαρίου 1987 αγωγή που κατέθηκε στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Αγρινίου. Εκδόθηκαν οι αποφάσεις: 25/1987 πράξη, 130/1988, οριστική, του ίδιου Δικαστηρίου και 799/1989 του Εφετείου Πατρών, η οποία παρέπεμψε την υπόθεση στο Πολυμελές Πρωτοδικείο Αγρινίου, το οποίο εξέδωσε την υπ' αριθ. 14/1990 οριστική απόφασή του. Κατ' αυτής ασκήθηκε έφεση επί της οποίας εκδόθηκε η 1290/90 απόφαση του Εφετείου Πατρών, ερήμην των εκκαλούντων, κατά της οποίας ασκήθηκε ανακοπή και εκδόθηκε η 994/91 απόφαση του ίδιου Δικαστηρίου. Την αναιρεση των 799/1989 και 994/1991 αποφάσεων του Εφετείου Πατρών ζητούν οι αναιρεσιόουσες με την από 16 Δεκεμβρίου 1991 αίτησή τους και τους από 11 Ιανουαρίου 1992 πρόσθετους λόγους.

Κατά τη συζήτηση της αιτήσεως αυτής, που εκφωνήθηκε από το πινάκιο, οι διάδικοι παραστάθηκαν όπως σημειώνεται πιο πάνω, ο Εισηγητής Αρεοπαγίτης Ευάγγελος Ρίκος ανέγνωσε την έκθεση του κωλυομένου Αρεοπαγίτη Παναγιώτη Παπανικολόπουλου, ο πληρεξούσιος των αναιρεσιόντων ζήτησε την παραδοχή της αιτήσεως και ο πληρεξούσιος του αναιρεσιβλήτου την απόρριψη της και καθένας την καταδίκη του αντιδίκου μέρους στη δικαστική δαπάνη.

Ο Εισαγγελέας πρότεινε την παραδοχή της αιτήσεως.

ΣΚΕΦΤΗΚΕ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ

Κατά το άρθρο 400 περ. 1 Κ.Πολ.Δ., δεν εξετάζονται, όταν κληθούν ως μάρτυρες, πλην άλλων, δικηγόροι, για τα πραγματικά γεγονότα που τους εμπιστεύθηκαν ή που διαπίστωσαν κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους, για τα οποία έχουν καθήκον εχεμύθειας, εκτός αν το επιτρέψει εκείνος που τους εμπιστεύθηκε και εκείνος τον οποίο αφορά το απόρρητο. Κατά την έννοια της διατάξεως, καθιερώνεται λόγος εξαιρέσεως και αποκλεισμού της εξέτασής του μάρτυρα με αυτή την ιδιότητα και όχι απλώς απαγόρευση, εκ των υστέρων, συνεκτιμήσεως της μαρτυρίας, εν όλω ή εν μέρει. Αν το δικαστήριο, χωρίς ν' αποφανθεί επί της ενστάσεως ή απορρίπτοντας αυτή παρά το νόμο, εξετάσει το μάρτυρα και συνεκτιμήσει την κατάθεσή του υποπίπτει στην πλημμέλεια που ελέγχεται με τον αριθ. 11 του άρθρου 559 Κ.Πολ.Δ. Η εκτίμηση, εκ των υστέρων, ότι τα κατατεθέντα από το μάρτυρα δεν εμπίπτουν στις περιπτώσεις που εμποδίζουν τη μαρτυρία του δεν αποκλείει την παράβαση, αφού ο κίνδυνος για τα συμφέροντα του αντιλέγοντος διαδικού υπάρχει και στην περίπτωση αποσιωπήσεως περιστατικών από το μάρτυρα. Στην υπόθεση που κρίνεται, συμφώνως προς τα εκτιθέμενα στην αναιρεσιβαλλομένη, αντικείμενο της δίκης επί της αγωγής του αναιρεσιβλήτου είναι η αναγνώριση της εικονικότητας εργολαβικού συμβολαίου και προσυμφώνου μεταβίβασης οριζοντίων ιδιοκτησιών μεταξύ των διαδικών. Κατά την κατάρτιση του συμβολαίου είχε παραστεί ως πληρεξούσιος δικηγόρος του αναιρεσιώντος ο Ν. Ανδρικόπουλος, ο οποίος, κατόπιν, προτάθηκε από τον αναιρεσιβλήτο και εξετάσθηκε ως μάρτυράς του, καταθέτοντας και περί της εικονικότητας, δηλαδή περί πράγματος που είναι μέσα στον κύκλο των επαγγελματικών διαπιστώσεων του δικηγόρου. Η εξέταση του μάρτυρα έλαβε χώρα, πρωτοδικώς, παρά την ένσταση εξαιρέσεώς του από την ως άνω αιτία, που είχε υποβάλει παραδεκτώς ο αναιρεσιών. Το Εφετείο συνεκτίμησε την κατάθεσή του, απορρίπτοντας σχετικό λόγο εφέσεως του αναιρεσιώντος, με την αιτιολογία ότι δεν κατέθεσε γεγονότα που εμπίπτουν στο άρθρο 400 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. Έτσι όμως έλαβε υπόψη, παρά το νόμο, μη επιτρεπόμενο αποδεικτικό μέσο και πρέπει να γίνει δεκτός, ως βάσιμος, ο 2^{ος} λόγος αναιρέσεως. Να αναιρεθεί η απόφαση και να παραπεμφθεί η υπόθεση προς περαιτέρω συζήτηση στο Εφετείο Αθη-

νών.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ

Αναιρεί την υπ' αριθ. 994/1991 απόφαση του Εφετείου Πατρών.

Παραπέμπει την υπόθεση προς περαιτέρω συζήτηση στο Εφετείο Αθηνών.

Και

Καταδικάζει τον αναιρεσίβλητο στη δικαστική δαπάνη των αναιρεσειόντων εκ δραχμών εκατόν σαράντα χιλιάδων (140.000).

Κρίθηκε και αποφασίστηκε στην Αθήνα, στις 8-5-1992 και

Δημοσιεύθηκε στις 27-5-1992.

Εφετείο Πειραιά, Αριθ. 78/1998

Εισηγητής: Χρ. Ιατράκης

Λήμματα: Δικηγόροι, Εξαιρετέοι μάρτυρες

Από τις διατάξεις των άρθρων 400 αριθ. 3 και 403 § 1 Κ.Πολ.Δ. προκύπτει ότι ο λόγος εξαιρέσεως του μάρτυρα, που μπορεί να έχει συμφέρον από τη δίκη είναι απορριπτέος ως απαράδεκτος, εφόσον προτείνεται μετά την όρκιση του μάρτυρα και δεν αποδεικνύεται εγγράφως (ΑΠ 514/82 ΝοΒ 31.3556). Στην κρινόμενη λοιπόν περίπτωση, που μετά την κρίση και έναρξη εξετάσεως του μάρτυρα της εκκαλούσας Α.Α ενώπιον του Ειρηνοδίκη Αθηνών στις 23-4-1991 προβλήθηκε κατά τη συνέχιση της εξετάσεώς του για το λόγο ότι έχει συμφέρον από την έκβαση της δίκης, πρέπει η ένσταση αυτή να απορριφθεί ως απαράδεκτη, αφού η ύπαρξη του επικαλουμένου από τους εφεσιβλήτους συμφέροντος δεν αποδεικνύεται εγγράφως. Σημειώνεται εδώ ότι η επίκληση εκ μέρους των τελευταίων αυτών της ιδιότητας του ανωτέρω μάρτυρα ως δικηγόρου – νομικού συμβούλου της εκκαλούσας γίνεται για τη θεμελίωση μόνο της παραπάνω από το άρθρο 400 αριθ. 3 Κ.Πολ.Δ. ενστάσεως εξαιρέσεως και όχι του προβλεπομένου από το άρθρο 400 αριθ. 1 του ίδιου Κώδικα λόγου εξαιρέσεως, για τον οποίο δεν προβάλλεται σχετική ένσταση. Για κάθε περίπτωση πρέπει εδώ να λεχθεί ότι το άρθρο 400 αριθ. 1 Κ.Πολ.Δ. ορίζει ότι δεν εξετάζονται ως μάρτυρες οι δικηγόροι ως προς τα πραγματικά γεγονότα που τους εμπιστεύθηκαν ή που διαπίστωσαν κατά την άσκηση του

επαγγέλματός τους για τα οποία έχουν καθήκον εχεμύθειας, εκτός εάν το επιτρέπει εκείνος που τους εμπιστεύθηκε και εκείνος τον οποίο αφορά το απόρρητο. Από τη διάταξη όμως αυτή προκύπτει ότι ο σχετικός λόγος εξαιρέσεως του δικηγόρου ως μάρτυρα μπορεί να προταθεί μόνο από το διάδικο υπέρ του οποίου καθιερώθηκε, ήτοι από αυτόν που έχει συμφέρον να μη ανακοινωθούν όσα αυτός εμπιστεύθηκε στον μάρτυρα ως δικηγόρο του και δεν προτείνεται από τον αντίδικο εκείνου που εξέτασε ως μάρτυρα το δικηγόρο του (Μπέης Πολ.Δ. άρθρο 400, Π.1, Βαθρακοκοίλης, Κ.Πολ.Δ., άρθρο 400 αριθ. 13, 15 και 16 και εκεί παραπομπές στην νομολογία), όπως στην κρινόμενη περίπτωση συμβαίνει.